

**Το θεσμικό πλαίσιο προστασίας
των ανηλίκων στην Ελλάδα και στην ΕΕ.
Ο χάρτης δικαιωμάτων των παιδιών.**

«Ένα σπίτι για κάθε παιδί»

1. Υποενότητες

- ➔ Παιδική προστασία. Το δικαίωμα του παιδιού να μεγαλώνει στη βιολογική οικογένειά του και οι περιπτώσεις απομάκρυνσής του από αυτήν.
- ➔ Η προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο.
- ➔ Η προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού στην ελληνική έννομη τάξη.
- ➔ Η εξασφάλιση εναλλακτικού οικογενειακού περιβάλλοντος στα παιδιά με την αναδοχή.

2. Σύντομη Εισαγωγή

Στην εποχή μας αναγνωρίζεται διεθνώς ότι τα παιδιά είναι αυθύπαρκτες προσωπικότητες και έχουν διακριτά δικαιώματα. Στο πλαίσιο αυτό δίδεται προτεραιότητα στο *δικαίωμα του κάθε παιδιού να ζει με τη βιολογική οικογένειά του*. Εάν, όμως, τούτο δεν μπορεί να γίνει και εφόσον το παιδί εκτίθεται σε κινδύνους ζώντας με τη βιολογική οικογένειά του, αποτελεί υποχρέωση του Κράτους να βρεθεί ένα άλλο περιβάλλον, κατά προτίμηση μία εναλλακτική οικογένεια, όπως είναι η *ανάδοχη οικογένεια*, που θα εξασφαλίσει στο παιδί την ομαλή ανάπτυξή του και την οριστική αποκατάστασή του, εξυπηρετώντας το συμφέρον του μετά την απομάκρυνση από τη βιολογική οικογένειά του. Προφανώς μια αλλαγή αυτού του είδους παρουσιάζει μεγάλες δυσκολίες και για τα ίδια τα παιδιά και για την εναλλακτική οικογένεια που αναλαμβάνει τη φροντίδα και την προαγωγή των συμφερόντων τους: η οικογένεια αυτή καλείται να μεγαλώσει ένα παιδί που προέρχεται από άλλη οικογένεια και αυτό μπορεί να του είναι γνωστό ακόμη κι αν είναι μικρό την ώρα της απομάκρυνσής του.

Για να βοηθηθούν οι άνθρωποι που επιθυμούν να αναλάβουν αυτό το δύσκολο έργο και να είναι σε θέση να ανταποκριθούν σ' αυτό, χωρίς να δημιουργούνται παρερμηνείες, σύγχυση και κλίμα αντιπαράθεσης μεταξύ αυτών και της βιολογικής οικογένειας, η νομοθεσία (άρθρα 6 παρ. 1, 8 παρ. 2 στοιχείο ε' και 14 παρ. 1 και 3 Ν 4538/2018) προβλέπει ότι παρακολουθούν ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα, η ολοκλήρωση του οποίου μάλιστα αποτελεί προϋπόθεση για την εγγραφή των ενδιαφερόμενων σε Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Ανάδοχων Γονέων. Χωρίς αυτήν την επιμόρφωση δεν είναι δυνατή η έγκυρη σύσταση της αναδοχής (Περάκη, 2018, 31-32, 53).

Λέξεις κλειδιά:

αναδοχή, γονείς/γονική μέριμνα, εναλλακτική επιμέλεια/τοποθέτηση, επιμέλεια, επίτροπος/ επιτροπεία, οικογένεια, παιδί, παιδική προστασία, προσωρινή φροντίδα, συμφέρον του παιδιού, υιοθεσία.

3. Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Σκοπός της θεματικής ενότητας, αφού τεθεί το ζήτημα της επιμόρφωσης των υποψήφιων αναδόχων γονέων και των λόγων που την καθιστούν αναγκαία, είναι:

- α.** Να γίνει κατανοητή η θέση του παιδιού στην κοινωνία σύμφωνα με τις σύγχρονες αντιλήψεις, όπως αποτυπώνονται σε διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα, δεσμευτικά ή μη, καθώς και στην εθνική νομοθεσία, και το καθιστούν φορέα (υποκείμενο) δικαιωμάτων.
- β.** Να καταστεί σαφές ότι απόλυτη προτεραιότητα στη λήψη αποφάσεων για το παιδί δίδεται στο συμφέρον του, για τον καθορισμό του οποίου έχει σημασία και η άποψη του ίδιου του παιδιού.
- γ.** Να αναδειχθεί ότι το παιδί έχει δικαίωμα να ζει με τη βιολογική οικογένειά του και ότι μόνο κατ'εξαιρεση μπορεί να απομακρυνθεί από αυτήν, εφόσον λόγω της κατάστασής της το ίδιο το παιδί εκτίθεται σε συνθήκες που δεν συνάδουν με τα δικαιώματά του.
- δ.** Να εξηγηθεί ότι στις περιπτώσεις που ενδείκνυται, κατά τα ανωτέρω, η απομάκρυνση του παιδιού από τους βιολογικούς γονείς του, αυτή πρέπει να επιτυγχάνεται με την τοποθέτησή του σε ένα εναλλακτικό οικογενειακό περιβάλλον και όχι σε ιδρυματικούς χώρους.
- ε.** Να αποσαφηνιστεί ότι ένας από τους τρόπους με τους οποίους εξασφαλίζεται η σύμφωνη με το συμφέρον του παιδιού απομάκρυνσή του από τους βιολογικούς γονείς του αφορά την ανάθεση της πραγματικής φροντίδας σε άλλο ή άλλα πρόσωπα, δηλαδή με την αναδοχή, που έχει -κατά κανόνα- προσωρινό χαρακτήρα και δεν επηρεάζει -πάλι κατά κανόνα- τη νομική σχέση του με τα πρόσωπα που ασκούν την επιμέλειά του (γονείς ή επίτροπο).
- στ.** Να παρουσιαστεί ο τρόπος με τον οποίο οργανώνεται η αναδοχή, τα είδη της, το περιεχόμενό της και οι συνέπειές της, με έμφαση στις αλλαγές που επιφέρει το νέο νομοθετικό πλαίσιο που τη διέπει (Ν 4538/2018), ώστε οι υποψήφιοι ανάδοχοι γονείς να έχουν μια σφαιρική αντίληψη για τον θεσμό και τα όρια του εξαιρετικής κοινωνικής σημασίας έργου που ενδιαφέρονται να αναλάβουν.

4. Στόχοι

Στόχοι της θεματικής ενότητας είναι:

- α.** Να προσφέρει στους υποψήφιους ανάδοχους γονείς τις γνώσεις που απαιτούνται ώστε να έχουν (i) σαφή αντίληψη για τη θέση του παιδιού ως φορέα δικαιωμάτων και των προτεραιοτήτων της έννομης τάξης όσον αφορά την εξυπηρέτηση του συμφέροντός του, το οποίο συνδέεται με την παραμονή του στη βιολογική οικογένειά του και, συνεπώς, (ii) πλήρη επίγνωση για τον εξαιρετικό χαρακτήρα της απομάκρυνσής του από αυτήν που, όταν καθίσταται αναγκαία, επιδιώκεται κατά προτίμηση με θεσμούς οι οποίοι αποτελούν εναλλακτικές επιλογές και μοιάζουν με το οικογενειακό

περιβάλλον, προκειμένου να μην καταλήγει το παιδί σε διάφορα απρόσωπα, αφύσικα και συνθήως στιγματιστικά ιδρυματικά περιβάλλοντα.

- β. Να αναδείξει τα χαρακτηριστικά και το περιεχόμενο της αναδοχής, την αναγκαιότητα και (τότε) τη σημασία της για το παιδί και να επιτρέψει στους ενδιαφερόμενους υποψήφιους ανάδοχους γονείς να αντιληφθούν τη σχέση που θα δημιουργηθεί με το παιδί του οποίου ενδέχεται να αναλάβουν την πραγματική φροντίδα καθώς και τη θέση και τον ρόλο της βιολογικής οικογένειάς του, ώστε να αποφεύγονται ή να περιορίζονται προβλήματα που μπορεί να προκύπτουν με την απομάκρυνση του παιδιού από αυτήν, την προοπτική της επιστροφής του σ' αυτήν και τη συναισθηματική εμπλοκή του με τους ανάδοχους γονείς καθώς και πιθανές προστριβές, αντιπαραθέσεις και άλλες αρνητικές καταστάσεις μεταξύ των βιολογικών και των ανάδοχων γονέων και, έτσι,
- γ. Να αποτελέσει τη βάση για την ανάπτυξη των λοιπών θεματικών ενοτήτων οι οποίες περιλαμβάνονται στην επιμόρφωση των υποψήφιων ανάδοχων γονέων, παρουσιάζοντας το προαπαιτούμενο γενικό και το ειδικό θεσμικό της παιδικής προστασίας και της αναδοχής.

5. Ανάλυση της θεματικής ενότητας

Παιδική προστασία. Το δικαίωμα του παιδιού να μεγαλώνει στη βιολογική οικογένειά του και οι περιπτώσεις απομάκρυνσής του από αυτήν.

«Ως παιδική προστασία νοείται η προστασία παιδιού από τη βία, την κακοποίηση, την παραμέληση, την εγκατάλειψη και την εκμετάλλευση, σε κάθε πεδίο ζωής (εντός και εκτός οικογένειας) μέσω ενός εθνικού συστήματος, με έμφαση στην πρόληψη, την υποστήριξη και την αποκατάσταση, το οποίο πρέπει να λειτουργεί στη βάση της νομοθεσίας, πολιτικών, κανονισμών, υπηρεσιών και πρακτικών, υπό την οπτική των Δικαιωμάτων του Παιδιού, όπως αυτά κατοχυρώνονται στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (N 2101/1992) και τα λοιπά συναφή διεθνή νομικά κείμενα κυρωμένα από την Ελλάδα.» (Απόσπασμα από το κείμενο «Η παιδική προστασία δεν είναι πολυτέλεια! Κείμενο Αρχών για την Παιδική Προστασία στην Ελλάδα» που υπογράφηκε από εκπροσώπους δημοσίων και μη κυβερνητικών φορέων παιδικής προστασίας, επαγγελματίες και εμπειρογνώμονες που ασχολούνται με την προστασία των ανηλίκων και των δικαιωμάτων τους (http://www.0-18.gr/downloads/Keimeno_Arxon.pdf).

Όλα τα παιδιά, δηλαδή κάθε πρόσωπο ηλικίας έως δεκαοκτώ ετών, χρειάζεται να λαμβάνουν διαρκώς υποστήριξη και βοήθεια για να μεγαλώνουν και να απολαμβάνουν απρόσκοπτα τα δικαιώματά τους, όπως αυτά κατοχυρώνονται από τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΔΣΔΠ, N 2101/1992) και τη λοιπή εθνική νομοθεσία. Το δικαίωμα κάθε παιδιού να μεγαλώνει στην οικογένειά του παραμένει πρωταρχικό και όλες οι προσπάθειες πρέπει, πρωτίστως, να στηρίζουν και να ενδυναμώνουν την οικογένεια ώστε να φροντίζει επαρκώς το παιδί.

Για την ανάπτυξη ενός αποτελεσματικού συστήματος παιδικής προστασίας απαραίτητη είναι η λειτουργία κατάλληλα στελεχωμένων υπηρεσιών ψυχικής υγείας και κοινωνικής φροντίδας στην κοινότητα σε όλη τη χώρα. Οι υπηρεσίες αυτές πρέπει να είναι συνδεδεμένες με τα σχολεία, τους παιδικούς σταθμούς, τις δομές φιλοξενίας και φροντίδας για παιδιά με ή χωρίς αναπηρίες καθώς και την πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας, να είναι προσβάσιμες από κάθε άποψη και να μπορούν να υποστηρίζουν τις οικογένειες στους τόπους διαμονής τους, ιδίως δε αυτές που διαβιούν σε δύσκολες συνθήκες (ακραίας φτώχειας και ανέχειας, κακώς στεγασμένες ή άστεγες, κ.λπ.), αυτές των οποίων τα παιδιά διακόπτον πρόωρα τη σχολική φοίτηση ή φοιτούν ελλιπώς και αυτές των οποίων τα μέλη αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δυσκολίες, όπως μακροχρόνια ανεργία, συγκρούσεις, ενδοοικογενειακή βία, προβλήματα σωματικής και ψυχικής υγείας, αλκοολισμό, τοξικοεξάρτηση, αναπηρίες, κλπ..

Σε όλες τις οικογένειες, με έμφαση τις παραπάνω, θα πρέπει να παρέχεται διαρκής και συστηματική υποστήριξη, στο πλαίσιο μίας πολιτικής πρόληψης για τη διασφάλιση της προστασίας των παιδιών και την αποτροπή της απομάκρυνσής τους από αυτές (Σημείο 1. «Υποστήριξη και Βοήθεια σε Όλα τα Παιδιά» του κειμένου «Η παιδική προστασία δεν είναι πολυτέλεια! Κείμενο Αρχών για την Παιδική Προστασία στην Ελλάδα»).

Όταν επαγγελματίες που εργάζονται με παιδιά, σε οποιοδήποτε πλαίσιο, αντιληφθούν ότι κάποιο πρόβλημα ή σύμπτωμα ενός παιδιού μπορεί να αποτελεί ένδειξη ή συνέπεια οικογενειακής δυσλειτουργίας, παραμέλησης ή κακοποίησης, θα πρέπει να ενεργοποιούνται άμεσα και να συνεργάζονται με τις αρμόδιες υπηρεσίες παιδικής προστασίας, βάσει ενιαίων ειδικών πρωτοκόλλων, για την κατάλληλη εκτίμηση και αντιμετώπιση του προβλήματος, σε συνεργασία με την οικογένεια, όπου αυτό είναι εφικτό και προς το συμφέρον του παιδιού. Οι κατά τόπους υπηρεσίες εκπαίδευσης, κοινωνικής πρόνοιας, σωματικής και ψυχικής υγείας, θα πρέπει να συνεργάζονται μεταξύ τους, να εκπονούν και να παρακολουθούν εξατομικευμένα σχέδια δράσης για κάθε παιδί που βρίσκεται σε ανάγκη και ιδίως για κάθε οικογένεια που βρίσκεται σε κρίση, λαμβάνοντας υπόψη τυχόν πιθανούς παράγοντες αυξημένης ευαλωτότητας των παιδιών.

Ιδιαίτερη μέριμνα θα πρέπει να υπάρχει για την παροχή υπηρεσιών σε νησιωτικές και απομακρυσμένες περιοχές. Για τις ενέργειες των επαγγελματιών με στόχο την προστασία των παιδιών από οποιαδήποτε μορφή κακοποίησης ή παραμέλησης, σύμφωνα με το νόμο, θα πρέπει να υπάρχουν προβλέψεις κατοχύρωσης και νομικής προστασίας (Σημείο 4. «Άμεση Ενεργοποίηση και Συνεργασία Επαγγελματιών» του κειμένου «Η παιδική προστασία δεν είναι πολυτέλεια! Κείμενο Αρχών για την Παιδική Προστασία στην Ελλάδα»).

Σε περιπτώσεις όπου ένα παιδί εγκαταλείπεται ή κρίνεται ότι πρέπει να απομακρυνθεί προσωρινά από το οικογενειακό του περιβάλλον, θα πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα άμεσης προσωρινής ρύθμισης της επιμέλειάς του και τοποθέτησής του σε ανάδοχη οικογένεια ή σε ειδική δομή επείγουσας φιλοξενίας, για τη φάση αξιολόγησης της κατάστασης και των αναγκών του μέχρι την οριστική λήψη αποφάσεων για την επιμέλεια και τη φροντίδα του. Όταν κρίνεται αναγκαία η απομάκρυνση του παιδιού

από την οικογένειά του θα πρέπει να ενημερώνεται και να προετοιμάζεται το ίδιο κατάλληλα, ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητά του. Η αξιολόγηση θα πρέπει να ολοκληρώνεται γρήγορα και να οδηγεί στη διατύπωση ενός «εξατομικευμένου» σχεδίου για την μακροπρόθεσμη τοποθέτηση του παιδιού σε ανάδοχη ή θετή οικογένεια ή σε μικρές δομές (σπίτια) που να προσομοιάζουν με οικογένειες, ή για την επιστροφή στη φυσική του οικογένεια, όπου αυτό είναι εφικτό και προς το συμφέρον του παιδιού.

Η πρακτική της εισαγωγής και παραμονής παιδιών και ιδίως βρεφών τα οποία δεν χρήζουν νοσηλείας σε παιδιατρικές ή παιδοψυχιατρικές κλινικές νοσοκομείων με εισαγγελική εντολή για κοινωνικούς λόγους ή λόγω εγκατάλειψης, εξαιτίας της απουσίας δομών άμεσης υποδοχής, θα πρέπει να εκλείψει άμεσα. Παρόμοια πρέπει να εκλείψει η δια βίου εισαγωγή παιδιών με αναπηρίες σε ιδρύματα-άσυλα όπως και να σταματήσει άμεσα η ιδρυματική φιλοξενία βρεφών και νηπίων, όπως, άλλωστε, από ετών επιτάσσει και η σχετική παγκόσμια κατευθυντήρια οδηγία του Ο.Η.Ε. (Σημείο 7. «Εγκατάλειψη και Προσωρινή Απομάκρυνση Παιδιού από την Οικογένειά του» του κειμένου «Η παιδική προστασία δεν είναι πολυτέλεια! Κείμενο Αρχών για την Παιδική Προστασία στην Ελλάδα»).

Στις περιπτώσεις όπου ένα παιδί χρειάζεται να παραμείνει μακριά από την οικογένειά του για μεγάλο χρονικό διάστημα, λόγω κακοποίησης ή αδυναμίας της οικογένειας να το φροντίσει επαρκώς, θα πρέπει να εξετάζεται πρωτίστως η δυνατότητα τοποθέτησής του σε ανάδοχη οικογένεια, ιδίως για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Αναγκαία προϋπόθεση για αυτό είναι η διεύρυνση της εφαρμογής του θεσμού της αναδοχής συνολικά. Θα πρέπει να διασφαλίζεται ότι οι ανάδοχοι γονείς αξιολογούνται επαρκώς, πιστοποιούνται, εντάσσονται σε μητρώα και λαμβάνουν κατάλληλη εκπαίδευση, εποπτεία και υποστήριξη από τις αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες της κοινότητας.

Σε περίπτωση αναδοχής παιδιού με αναπηρία ή άλλες ιδιαιτερότητες, θα πρέπει κατά την αξιολόγηση να διασφαλίζεται η καταλληλότητα των αναδόχων σε σχέση με τις συγκεκριμένες ειδικές ανάγκες του παιδιού.

Οι δομές φιλοξενίας παιδιών θα πρέπει να είναι μικρές, ολιγομελείς, να βρίσκονται κατά προτίμηση μέσα στον οικιστικό ιστό και να προσομοιάζουν με οικογένεια (σπίτια), αποφεύγοντας το ιδρυματικό μοντέλο. Πρέπει να θεσπιστούν ελάχιστες εθνικές προδιαγραφές για τη στελέχωση και λειτουργία των μικρών αυτών μονάδων καθώς και ένας Κώδικας Δεοντολογίας, για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των παιδιών που διαβιούν είτε σε αυτές είτε σε ανάδοχη φροντίδα, με πρόνοια για τη συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων και των ίδιων των επωφελούμενων παιδιών.

Η τοποθέτηση παιδιού σε μικρά σπίτια ή σε ανάδοχη οικογένεια πρέπει να αναθεωρείται περιοδικά, καθώς και να διατηρείται η επικοινωνία του με τη φυσική οικογένεια, όπου αυτό είναι εφικτό και προς το συμφέρον του παιδιού. Κατά τη διάρκεια παραμονής ενός παιδιού εκτός της φυσικής οικογένειας, πρέπει να του παρέχεται διαρκώς υποστήριξη από εξειδικευμένους/-ες επαγγελματίες και να του δίνεται η δυνατότητα έκφρασης παραπόνων και αιτημάτων, λαμβάνοντας υπόψη τυχόν ειδικές ανάγκες του.

Όλες οι υπηρεσίες παιδικής προστασίας θα πρέπει να ελέγχονται και να εποπτεύονται διαρκώς από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες και από ανεξάρτητα όργανα, ως προς την ποιοτική τους λειτουργία και τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των φιλοξενούμενων παιδιών.

Σε περίπτωση μετάβασης παιδιών με ή χωρίς αναπηρίες από δομή κλειστής φροντίδας σε δομή φροντίδας στην κοινότητα, θα πρέπει να διασφαλίζεται η φροντίδα του παιδιού στον τόπο διαβίωσης των φυσικών γονιών και η επικοινωνία μαζί τους εφόσον είναι προς το συμφέρον του.

Ως έσχατο μέτρο και όταν η επανένωση με την βιολογική οικογένεια του παιδιού έχει κριθεί ακατάλληλη και αδύνατη, τότε θα πρέπει να εξετάζεται το ενδεχόμενο της τοποθέτησης του παιδιού σε θετή οικογένεια μέσα από διαδικασίες αξιολόγησης των εξατομικευμένων αναγκών του κάθε παιδιού, ενώ η ανεύρεση, αξιολόγηση, εκπαίδευση, υποστήριξη και επίβλεψη των θετών γονιών θα πρέπει να γίνεται συστηματικά από δημόσιες υπηρεσίες (Σημείο 9. «Μακροχρόνια Απομάκρυνση του Παιδιού από την Οικογένειά του» του κειμένου «Η παιδική προστασία δεν είναι πολυτέλεια! Κείμενο Αρχών για την Παιδική Προστασία στην Ελλάδα»).

Η προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο

Οι ανήλικοι («παιδιά», δηλαδή άνθρωποι ηλικίας μέχρι δεκαοκτώ ετών σύμφωνα με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού – βλ. κατωτέρω) έχουν αποτελέσει θέμα μέριμνας στο έργο διεθνών οργανισμών, όπως του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, του Συμβουλίου της Ευρώπης και (λιγότερο) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε γενικές γραμμές αυτό το έργο περιλαμβάνει διεθνείς νομοθετικές πράξεις ή κείμενα, που αποτελούν «εργαλεία» για τη ρύθμιση των δικαιωμάτων των ανηλίκων και οργανώνουν τη θεσμική προστασία τους, δημιουργώντας το δίκαιο ανηλίκων με ευρεία έννοια. Όσες από αυτές τις νομοθετικές πράξεις έχουν κυρωθεί με νόμο από τη χώρα μας, έχουν συμβατικό (δεσμευτικό) χαρακτήρα, όπως, π.χ. η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το νομικό καθεστώς των τέκνων χωρίς γάμο των γονέων τους (Συμβούλιο της Ευρώπης, 1975, που επικυρώθηκε από τη χώρα μας με τον Ν 1702/1987), ενώ όσες δεν έχουν ενσωματωθεί στο εσωτερικό μας δίκαιο, έχουν περισσότερο καθοδηγητική και ερμηνευτική αξία, χωρίς να είναι συμβατικές (δεσμευτικές), όπως π.χ. η Ευρωπαϊκή Χάρτα των Δικαιωμάτων του Παιδιού (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 1992).

Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο εκδηλώθηκε έντονο ενδιαφέρον για τη δημιουργία μηχανισμών διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού και την επεξεργασία διακηρυκτικών κειμένων για τα δικαιώματα αυτά (Διακήρυξη της Γενεύης για τα δικαιώματα του παιδιού, Κοινωνία των Εθνών 1924· Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού, Γενική Συνέλευση ΟΗΕ, 1959).

Στα προαναφερθέντα κείμενα το παιδί αντιμετωπίζεται κατά κανόνα ως παθητικός αποδέκτης ή «αντικείμενο» προστασίας, χωρίς να συμμετέχει το ίδιο στη διαμόρφωση των σχέσεών του και των θεμάτων που το αφορούν. Ωστόσο, η αναγνώριση της παιδικότητας στα κείμενα αυτά, αποτέλεσε τον

προθάλαμο για την αυτονόμηση της προστασίας του παιδιού και την αντιμετώπισή του ως φορέα δικαιωμάτων, που συντελέστηκε τις επόμενες δεκαετίες.

Η αμφισβήτηση σχετικά με την ικανότητα του παιδιού να ασκεί (και) αυτοπροσώπως δικαιώματα που αναγνωρίζονται σε κάθε άνθρωπο και κατοχυρώνονται σε νεότερα, δεσμευτικά και όχι απλώς διακηρυκτικά κείμενα (Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα) φαίνεται ότι λύθηκε με τη δημιουργία νομοθετικών κειμένων επίσης δεσμευτικού χαρακτήρα, που αφορούν αποκλειστικά τα παιδιά. Ένα από τα κείμενα αυτά είναι η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΟΗΕ, 1989, που επικυρώθηκε από τη χώρα μας με τον Ν 2101/1992), στην οποία, μεταξύ άλλων, γίνεται συχνά αναφορά στο οικογενειακό περιβάλλον και τις εναλλακτικές μορφές προστασίας. Οι ρυθμίσεις της σύμβασης συνδέονται με την ικανοποίηση βασικών αναγκών του παιδιού (υγεία, παιχνίδι, μόρφωση), με την προστασία του από βλαπτικές πράξεις ή καταστάσεις (κακοποίηση, εκμετάλλευση) και με τη συμμετοχή του, ανάλογα με τον βαθμό ωριμότητάς του, στη λήψη αποφάσεων που το αφορούν (έκφραση απόψεων, προηγούμενη ακρόαση).

Η Σύμβαση απαρτίζεται από 54 άρθρα και περιλαμβάνει τρία Μέρη. Στο πρώτο μέρος (άρθρα 1-41) αναπτύσσεται το ουσιαστικό ανθρωπιστικό δίκαιο του παιδιού, δηλαδή τυποποιείται η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του. Στο δεύτερο μέρος (άρθρα 42-45) περιέχεται το δικονομικό ανθρωπιστικό δίκαιο του παιδιού στο οποίο προβλέπεται η συγκρότηση και λειτουργία Επιτροπής για τα δικαιώματα του παιδιού, με σκοπό την έρευνα της προόδου που έχει συντελεστεί στα Συμβαλλόμενα Κράτη όσον αφορά την εκ μέρους τους τήρηση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη Σύμβαση. Στο τρίτο μέρος (άρθρα 46-54) ρυθμίζονται θέματα διαδικασιών για την επικύρωση της Σύμβασης ή την προσχώρηση σ' αυτήν. Για τους σκοπούς της ορίζεται ότι παιδί είναι κάθε ανθρώπινο ον μικρότερο των δεκαοκτώ ετών, εκτός εάν η ενηλικίωση επέρχεται νωρίτερα, σύμφωνα με την νομοθεσία κάθε συμβαλλόμενου μέρους. Σύμφωνα με τη Σύμβαση, τα Κράτη:

- 1)** Υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα που αναφέρονται σ' αυτήν και να τα εγγυώνται σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους, χωρίς καμία διάκριση φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων του παιδιού ή των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή της εθνικής, εθνικιστικής ή κοινωνικής καταγωγής τους, της περιουσιακής τους κατάστασης, της ανικανότητάς τους, της γέννησής τους ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης. Σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας, είτε από δικαστήρια, διοικητικές αρχές ή από νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού.
- 2)** Αναγνωρίζουν ότι κάθε παιδί έχει εγγενές δικαίωμα στη ζωή και εξασφαλίζουν, στο μέτρο του δυνατού, την επιβίωση και την ανάπτυξή του. Επίσης, εγγυώνται στο παιδί, που έχει ικανότητα διάκρισης, το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης της γνώμης του και σέβονται το δικαίωμα του παιδιού για ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας. Αναγνωρίζουν τα δικαιώματά του στην ελευθερία του να

συνεταιρίζεται και να συνέρχεται ειρηνικά. Κανένα παιδί δεν επιτρέπεται να αποτελέσει αντικείμενο αυθαίρετης ή παράνομης επέμβασης στην ιδιωτική του ζωή, την οικογένειά του, την κατοικία του ή την αλληλογραφία του, ούτε παράνομων προσβολών της τιμής και της υπόληψής του. Στο ίδιο πλαίσιο, αναγνωρίζουν σε κάθε παιδί το δικαίωμα να επωφελείται από την κοινωνική πρόνοια, το δικαίωμα στην εκπαίδευση, το δικαίωμα στην ανάπαυση και στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου και υποχρεούνται να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα, νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα για να προστατεύσουν τα παιδιά από την παράνομη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, όπως αυτές προσδιορίζονται στις σχετικές διεθνείς συμβάσεις, και για να εμποδίσουν τη χρησιμοποίηση των παιδιών στην παραγωγή και την παράνομη διακίνηση αυτών των ουσιών. Αναλαμβάνουν, επίσης, την υποχρέωση να προστατεύουν κάθε παιδί από οποιαδήποτε μορφή σεξουαλικής εκμετάλλευσης και βίας.

- 3)** Επαγρυπνούν ώστε: α) Κανένα παιδί να μην υποβάλλεται σε βασανιστήρια ή σε άλλες σκληρές, απάνθρωπες ή εξευτελιστικές τιμωρίες ή μεταχείριση. Θανατική ποινή ή ισόβια κάθειρξη χωρίς δυνατότητα απελευθέρωσης δεν πρέπει να απαγγέλλονται για παραβάσεις τις οποίες έχουν διαπράξει πρόσωπα κάτω των δεκαοκτώ ετών. β) Κανένα παιδί να μην στερείται την ελευθερία του κατά τρόπο παράνομο ή αυθαίρετο. Η σύλληψη, κράτηση ή φυλάκιση ενός παιδιού πρέπει να είναι σύμφωνη με το νόμο, να μην αποτελεί παρά ένα έσχατο μέσο (*ultima ratio*) που να έχει τη μικρότερη δυνατή χρονική διάρκεια. γ) Κάθε παιδί που στερείται την ελευθερία του να αντιμετωπίζεται με ανθρωπισμό και με τον οφειλόμενο στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου σεβασμό και κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της ηλικίας του. Ειδικότερα, κάθε παιδί που στερείται την ελευθερία του θα κρατείται χωριστά από τους ενήλικες, εκτός εάν θεωρηθεί ότι είναι προτιμότερο να μη γίνει αυτό για το συμφέρον του παιδιού και έχει το δικαίωμα να διατηρήσει την επαφή με την οικογένειά του δι' αλληλογραφίας και με επισκέψεις, εκτός εξαιρετικών περιστάσεων. δ) Τα παιδιά που στερούνται την ελευθερία τους να έχουν το δικαίωμα για ταχεία πρόσβαση σε νομική ή σε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση, καθώς και το δικαίωμα να αμφισβητούν τη νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας τους ενώπιον ενός δικαστηρίου ή μιας άλλης αρμόδιας, ανεξάρτητης και αμερόληπτης αρχής και για τη λήψη μιας ταχείας απόφασης πάνω σ' αυτό το ζήτημα (Δημόπουλος-Κοσμάτος, 2017, Δίκαιο Ανηλίκων, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 4 επ.).

Με τη σύμβαση αυτή επιβεβαιώνεται η ιδιαιτερότητα της παιδικής ηλικίας και συντελείται ή ολοκληρώνεται η μετάβαση στο παιδί «υποκείμενο δικαιωμάτων» που μπορεί να αυτοκαθορίζει το συμφέρον του, ένα συμφέρον που συνεχώς «αυτονομείται» και δεν ταυτίζεται εκ προοιμίου με το συμφέρον άλλων μελών της ίδιας οικογένειας. Αυτή η αλλαγή νομιμοποιεί το Κράτος και το καθιστά υπεύθυνο να αναλαμβάνει τον ρόλο του υπερασπιστή του συμφέροντος του παιδιού, στο οποίο δίδεται προτεραιότητα έναντι του συμφέροντος άλλων π.χ. των γονέων ή και άλλων συγγενών. Ειδικότερα, το Κράτος καλείται να υποστηρίξει την άσκηση των δικαιωμάτων του παιδιού βοηθώντας γονείς ή άλλα πρόσωπα που είναι υπεύθυνα γι' αυτό και να προσφέρει ακόμη και υλική βοήθεια όταν υπάρχει ανάγκη, ώστε η αξιοπρεπής διαβίωση του παιδιού να μην εξαρτάται από την οικογενειακή κατάστασή του. Ιδιαίτερη σημασία έχει η καθιέρωση της αρχής της από κοινού ευθύνης (και όχι «εξουσίας») των γονέων (και όχι μόνο του πατέ-

ρα) για την απρόσκοπτη ανατροφή του παιδιού με σκοπό τη διάπλασή του ως μιας ολοκληρωμένης και αυτόνομης προσωπικότητας. Έτσι, το παιδί καθίσταται αυθύπαρκτο μέλος της οικογένειας, που μπορεί να χρειάζεται προστασία ακόμη και εντός αυτής (Κουτσούκου, 2013, 29 επ.).

Οι διεθνείς συμβάσεις και άλλα κείμενα που αφορούν την κατάσταση των παιδιών περιλαμβάνουν θέματα σχετικά με την προστασία του παιδιού στο οικογενειακό περιβάλλον (π.χ. Πολυμερής Σύμβαση «Περί διεκδικήσεως διατροφής στην αλλοδαπή», 1956· Διεθνής Σύμβαση «Περί αποδείξεως της γνησιότητας των φυσικών τέκνων έναντι της μητρός», 1962· Σύμβαση για το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση, εκτέλεση και συνεργασία σχετικά με τη γονική μέριμνα και άλλα μέτρα για την προστασία των παιδιών, 1996), την κοινωνική προστασία του (Διεθνής Σύμβαση «Περί του κατωτάτου ορίου ηλικίας εισόδου εις την απασχόλησιν», 1973· Διεθνής Σύμβαση «Περί ελαχίστων ορίων κοινωνικής ασφάλειας, 1952), την προστασία του από σοβαρά προβλήματα με διεθνείς διαστάσεις (Διεθνής Σύμβαση για τα αστικά θέματα της διεθνούς απαγωγής παιδιών, 1980· Συμβάσεις περί προστασίας του άμαχου πληθυσμού εν καιρώ πολέμου, 1949) και την αντιμετώπιση της εμπλοκής του σε παραβατικές συμπεριφορές (Στοιχειώδεις Κανόνες των ΗΕ για την απονομή της δικαιοσύνης σε ανηλίκους, 1985· Κατευθυντήριες γραμμές των ΗΕ για την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων, 1990).

Σε περιφερειακό (και, συγκεκριμένα, ευρωπαϊκό) επίπεδο, όσον αφορά το έργο του Συμβουλίου της Ευρώπης, αναπτύσσεται μια «Πολιτική για το Παιδί» ως μέλος μιας κοινωνικής ομάδας στα συμφέροντα της οποίας τα Κράτη πρέπει να δίνουν προτεραιότητα. Η πολιτική αυτή αποτυπώνεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών που κυρώθηκε με τον Ν 2502/1997 και σε άλλα, μη δεσμευτικά κείμενα, αποφάσεις και συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών όπως η Απόφαση (77) 33 για την τοποθέτηση του παιδιού, η Σύσταση (79) 17 που αφορά την προστασία του παιδιού από την κακομεταχείριση, η Σύσταση (84) 4 για τα γονικά καθήκοντα, η Σύσταση (87) 6 για την άδοξη οικογένεια, η Σύσταση (87) 20 για τις κοινωνικές αντιδράσεις στην παραβατικότητα ανηλίκων, η Σύσταση (94) 14 για συνεκτικές και ολοκληρωμένες οικογενειακές πολιτικές, η Σύσταση (98) 8 για τη συμμετοχή του παιδιού στην οικογενειακή και την κοινωνική ζωή, η Σύσταση (2001)16 για την προστασία του παιδιού ενάντια στη σεξουαλική εκμετάλλευση, η Σύσταση (2003)19 για τη βελτίωση της πρόσβασης στα κοινωνικά δικαιώματα, η Σύσταση (2003)20 για τους νέους τρόπους αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων και το ρόλο της δικαιοσύνης για ανηλίκους, η Σύσταση (2011)12 για τα δικαιώματα των παιδιών και τις φιλικές προς τα παιδιά και τις οικογένειες κοινωνικές υπηρεσίες, η Σύσταση (2012)2 για τη συμμετοχή των παιδιών και των νέων ανθρώπων ηλικίας κάτω των 18 ετών, η Σύσταση (2018)5 για τα παιδιά των οποίων οι γονείς είναι κρατούμενοι κ.λπ..

Η νέα (επεξεργασμένη για τρίτη φορά) Στρατηγική του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα δικαιώματα του παιδιού (2016-2021) βασίζεται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και σε άλλα κείμενα προτύπων και προδιαγραφών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Προσδιορίζει πέντε προτεραιότητες για τα 47 κράτη μέλη όσον αφορά τις εγγυήσεις που πρέπει να εξασφαλιστούν για τα δικαιώματα του παιδιού: Ίσες ευκαιρίες, συμμετοχή των παιδιών, ζωή χωρίς βία, φιλική δικαιοσύνη για τα παιδιά και δικαιώματα των

παιδιών στο ψηφιακό περιβάλλον. Η στρατηγική αναπτύχθηκε με συμμετοχική διακυβερνητική διαδικασία, στην οποία συνέπραξαν κυβερνήσεις, διεθνείς οργανισμοί, φορείς της κοινωνίας των πολιτών, εμπειρογνώμονες και παιδιά.

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για πολλά χρόνια δεν μπορούσε να γίνει λόγος για μια συνεκτική πολιτική για το παιδί, καθώς τα θέματα της παιδικής προστασίας, όπως και τα θέματα της κοινωνικής πολιτικής γενικά αποτελούσαν πεδία του λεγόμενου «κοινωνικού ελλείμματος». Ήδη το άρθρο 3 παρ. 3 της Συνθήκης για την ΕΕ (Συνθήκη της Λισαβόνας, 2007) θεσπίζει ως στόχο της Ένωσης την προώθηση της προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού και ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (Νίκαια 2000, έγινε νομικά δεσμευτικός όταν τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη της Λισαβόνας τον Δεκέμβριο του 2009 και τώρα έχει την ίδια νομική ισχύ με τις συνθήκες της ΕΕ) στο άρθρο 24 κατοχυρώνει την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού από τα θεσμικά της όργανα και από τα Κράτη μέλη στο πλαίσιο της εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ και αναγνωρίζει την πρωταρχική σημασία του συμφέροντός του. Όλα (και τα 28) τα κράτη μέλη αποτελούν συμβαλλόμενα μέρη στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Ο Συντονιστής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τα Δικαιώματα του Παιδιού εργάζεται με γνώμονα το συμφέρον του παιδιού για να διασφαλίσει την προώθηση και την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού σε όλες τις πολιτικές και στη νομοθεσία της ΕΕ. Συνεργάζεται με τους βουλευτές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, τις αρμόδιες κοινοβουλευτικές επιτροπές και τη διακομματική ομάδα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τα δικαιώματα των παιδιών και **παρακολουθεί τη νομοθεσία της ΕΕ** και τις μη νομοθετικές πρωτοβουλίες στο Κοινοβούλιο προκειμένου να διασφαλίσει ότι τα δικαιώματα του παιδιού τυγχάνουν της δέουσας προσοχής. Επιδιώκει να βοηθήσει τους πολίτες που βρίσκονται αντιμέτωποι με απαγωγή παιδιού από γονέα και άλλες διασυνοριακές οικογενειακές διαφορές και υποστηρίζει τη στενότερη συνεργασία με τους δικαστικούς και διοικητικούς φορείς και επιδιώκει να προαγάγει τη διαμεσολάβηση σε διασυνοριακές οικογενειακές υποθέσεις.

Η προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού στην ελληνική έννομη τάξη

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού αποτελεί ένα «νέο κοινωνικό συμβόλαιο μεταξύ ενηλίκων και ανηλίκων» (Κουτσούκου, 2013: 27) και έρεισμα για τις μεταρρυθμίσεις του Οικογενειακού Δικαίου στη χώρα μας. Έχει σηματοδοτήσει διεθνώς τη στροφή προς την αντίληψη ότι το παιδί είναι φορέας δικαιωμάτων, εγκαταλείποντας την παραδοσιακή προσέγγιση για την παθητική προστασία του ανηλίκου. Η επίδραση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού υπήρξε καταλυτική: θεωρείται ο θεμελιώδης χάρτης για την παιδική προστασία. Μετά την κύρωσή της με τον Ν 2101/1992, έχει υπερνομοθετική ισχύ, δηλαδή υπερισχύει κάθε αντίθετης διάταξης κοινού νόμου, οι διατάξεις του οποίου πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως των θεμελιωδών εννοιών της και, όπου χρειάζεται, να τροποποιούνται.

Πριν από την έγκριση και την επικύρωση της Διεθνούς Σύμβασης, στο Ελληνικό Σύνταγμα του 1975 κατοχυρώθηκε αυτοτελώς η προστασία της παιδικής ηλικίας, χωρίς ωστόσο, να αρκεί για να αναδειχθεί η απομάκρυνση από την «παθητική προστασία» της παιδικής ηλικίας προς την αυτοκαθοριστική διάσταση των δικαιωμάτων του παιδιού που εκφράζει η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Σχετικές με τη συνταγματική προστασία της παιδικής ηλικίας είναι οι διατάξεις των άρθρων 9 παρ. 1 εδ. β του Συντάγματος («η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη»), 21 παρ. 1 του Συντάγματος («η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του κράτους»), όπως επίσης και το αντίστοιχο άρθρο 8 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου («παν πρόσωπο δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του»). Συνεπώς, η πραγματική απομάκρυνση του παιδιού από τη φυσική του οικογένεια και η διάσπαση της συμβίωσης γονέων και τέκνων, με την τοποθέτηση των τελευταίων σε ανάδοχες οικογένειες, είναι μέτρο τέτοιας βαρύτητας, ώστε η λήψη του να είναι θεμιτή συνταγματικά μόνο σε ακραίες περιπτώσεις.

Η εξασφάλιση εναλλακτικού οικογενειακού περιβάλλοντος στα παιδιά με την αναδοχή

Στο Προοίμιο της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, **η σημασία της οποίας ήδη εκτέθηκε, ως δεσμευτικό για τη χώρα μας κείμενο με αυξημένη τυπική ισχύ**, καθίσταται σαφές ότι η οικογένεια αποτελεί θεμελιώδη μονάδα της κοινωνίας και, ως εκ τούτου, είναι το φυσικό περιβάλλον για την ανάπτυξη και την ευημερία όλων των μελών της, και ιδιαίτερα των παιδιών. Γι' αυτό και πρέπει να έχει την προστασία και την υποστήριξη που χρειάζεται για να μπορέσει να διαδραματίσει πληρέστερα το ρόλο της στην κοινότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, αναγνωρίζεται ότι το παιδί, για την αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, πρέπει να μεγαλώνει μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, σε ένα κλίμα ευτυχίας, αγάπης και κατανόησης.

Στο άρθρο 3 της ΔΣΔΠ προβλέπεται η αρχή της εξυπηρέτησης του απόλυτου συμφέροντος του παιδιού, η οποία διατρέχει όλο το θεσμικό πλαίσιο της παιδικής προστασίας. Συγκεκριμένα: «1. Σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας, είτε από τα δικαστήρια, τις διοικητικές αρχές ή από τα νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού. 2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να εξασφαλίζουν στο παιδί την αναγκαία για την ευημερία του προστασία και φροντίδα, λαμβάνοντας υπόψη τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των γονέων του, των επιτρόπων του ή των άλλων προσώπων που είναι νόμιμα υπεύθυνα γι' αυτό, και παίρνουν για το σκοπό αυτόν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα. 3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη μεριμνούν ώστε η λειτουργία των οργανισμών, των υπηρεσιών και των ιδρυμάτων που αναλαμβάνουν παιδιά και που είναι υπεύθυνοι για την προστασία τους να είναι σύμφωνη με τους κανόνες που έχουν θεσπιστεί από τις αρμόδιες αρχές, ιδιαίτερα στον τομέα της ασφάλειας και της υγείας και σε ότι αφορά τον αριθμό και την αρμοδιότητα του προσωπικού τους, καθώς και την ύπαρξη μιας κατάλληλης εποπτείας».

Όσον αφορά την αναδοχή, κρίσιμες είναι οι διατάξεις των άρθρων 9 και 20 της Σύμβασης. Στην παρ. 1 του άρθρου 9 ορίζεται ότι *«Τα συμβαλλόμενα κράτη μεριμνούν ώστε το παιδί να μην αποχωρίζεται από τους γονείς του παρά τη θέλησή τους, εκτός εάν οι αρμόδιες αρχές αποφασίσουν, με την επιφύλαξη δικαστικής αναθεώρησης και σύμφωνα με τους εφαρμοζόμενους νόμους και διαδικασίες, ότι ο χωρισμός αυτός είναι αναγκαίος για το συμφέρον του παιδιού».*

Στο άρθρο 20 προβλέπεται ότι *«κάθε παιδί που στερείται προσωρινά ή οριστικά το οικογενειακό του περιβάλλον ή το οποίο για δικό του συμφέρον δεν είναι δυνατό να παραμείνει στο περιβάλλον αυτό δικαιούται ειδική προστασία και φροντίδα εκ μέρους του Κράτους»* (παρ. 1). Περαιτέρω, *«Τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να προβλέπουν γι' αυτό το παιδί μια εναλλακτική επιμέλεια σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία τους»* (παρ. 2). Τέλος, *«αυτή η επιμέλεια μπορεί να έχει, μεταξύ άλλων, τη μορφή της τοποθέτησης σε μια οικογένεια, της ΚΑΦΑΛΑΗ του ισλαμικού δικαίου, της υιοθεσίας ή, σε περίπτωση ανάγκης, της τοποθέτησης σε ένα κατάλληλο για την περίπτωση ίδρυμα για παιδιά»* (παρ. 3). Η παρ. 3 προτάσσει σαφώς την τοποθέτηση σε οικογένεια ως λύση στην οποία η Πολιτεία οφείλει να δίδει προτεραιότητα έναντι της τοποθέτησης ενός παιδιού σε ίδρυμα, αφού η τελευταία χαρακτηρίζεται ως «περίπτωση ανάγκης».

Επομένως, η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού προσφέρει το νομικό έρεισμα για την «ήπια» απομάκρυνση του παιδιού από την οικογένειά του στις περιπτώσεις που το βιολογικό οικογενειακό περιβάλλον κρίνεται ακατάλληλο, χωρίς την παραπομπή και διαμονή του σε κάποιον ιδρυματικό χώρο.

Η ίδια αντίληψη εκφράζεται στη Σύσταση (2005) 5 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη-μέλη, σχετικά με τα Δικαιώματα των Παιδιών που ζουν σε Ιδρύματα Παιδικής Προστασίας. Στις Γενικές Αρχές της Σύστασης, αναφέρεται ότι *η τοποθέτηση του παιδιού σε ανάδοχη οικογένεια ή σε περιβάλλον οικογενειακού τύπου πρέπει να επιλέγεται, εφόσον είναι δυνατό, έναντι της τοποθέτησης σε ίδρυμα*– επισημαίνοντας, συγχρόνως, ότι *ακόμη και σε περιπτώσεις όπου η τοποθέτηση (σε ίδρυμα) ως «έσχατο μέτρο» κρίνεται αναγκαία, η επιτυχής και άμεση κοινωνική ένταξη ή επανένταξη του παιδιού αποτελεί πρωταρχικό στόχο*. Η Σύσταση (87) 6 περί Αναδόχων Οικογενειών της ίδιας Επιτροπής, συστήνει, επιπλέον, προς τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών τη θέσπιση νομοθετικών ρυθμίσεων και κανόνων προκειμένου ο θεσμός της αναδοχής να υλοποιείται βάσει αρχών οι οποίες να διασφαλίζουν πλήρως τα δικαιώματα των ενδιαφερόμενων παιδιών.

Συνεπώς η αναδοχή είναι ένας εκ των θεσμών αποκατάστασης των ανηλίκων σε εναλλακτικό οικογενειακό περιβάλλον. Κάθε κράτος που έχει επικυρώσει τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, έχει αναλάβει τη συμβατική υποχρέωση να διευκολύνει/θεσμοθετήσει τέτοιες διαδικασίες, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η εξυπηρέτηση του απόλυτου συμφέροντός τους. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ, ύστερα από την εξέταση της 2ης και 3ης εθνικής έκθεσης της Ελλάδας για την εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα, στις Καταληκτικές Παρατηρήσεις της προβαίνει, μεταξύ άλλων, στην ακόλουθη σύσταση προς την Ελλάδα: *«Να διαμορφώσει μια σαφή πολιτική αποϊδρυματοποίησης και αναδοχής προκειμένου να εξασφαλίσει ότι τα παιδιά που απομακρύνον-*

νται από το οικογενειακό τους περιβάλλον λαμβάνουν επαρκή φροντίδα και προστασία, και να υιοθετήσει μέτρα προκειμένου να εξασφαλίσει την αποτελεσματική λειτουργία, παρακολούθηση και αξιολόγηση των υφιστάμενων προγραμμάτων ιδρυματικής φροντίδας και αναδοχής».

Στην ελληνική νομοθεσία, ο θεσμός της αναδοχής ανηλίκων ρυθμίζεται κυρίως από τις διατάξεις των άρθρων 1655-1665 του Αστικού Κώδικα, οι οποίες συμπεριλαμβάνονται στο Κεφάλαιο «Αναδοχή Ανηλίκου» του άρθρου 12 του Ν 2447/1996 «Κύρωση ως Κώδικα του σχεδίου Νόμου Υιοθεσία, Επιτροπεία και αναδοχή ανηλίκου, κ.λπ.», καθώς και του Π.Δ. 86/2009 «Οργάνωση και λειτουργία του θεσμού της αναδοχής ανηλίκων». Πρόσφατα, με τον Ν 4538/2018, επιχειρούνται οργανωτικές μεταβολές για την προώθηση του θεσμού και επέρχονται τροποποιήσεις που αφορούν τις προϋποθέσεις και τις μορφές της αναδοχής.

Η **αναδοχή** ορίζεται ως ανάληψη της πραγματικής φροντίδας ενός ανηλίκου από τρίτους (τους ανάδοχους γονείς ή την ανάδοχη οικογένεια), η οποία, εφόσον δεν ορίζεται διαφορετικά από το νόμο (άρθρα 1655, 1660-1661 ΑΚ), δεν συνεπάγεται μεταβολή στις έννομες σχέσεις μεταξύ του ανηλίκου και της φυσικής οικογένειας ή του επιτρόπου του (από αυτήν την άποψη η χρήση του όρου «γονείς» για τους αναδόχους δεν αποδίδει με νομική ακριβολογία τη σχέση του ανηλίκου με τα πρόσωπα που αναλαμβάνουν τη φροντίδα του, αφού με την αναδοχή δεν ιδρύεται συγγένεια μεταξύ τους).

Κύρια χαρακτηριστικά της αναδοχής είναι:

(α) η ανάληψη της πραγματικής φροντίδας και όχι της επιμέλειας του ανηλίκου και (β) ο προσωρινός και συμπληρωματικός χαρακτήρας της σε σχέση με τη γονική μέριμνα και την επιτροπεία, που καθιστά τον ρόλο των αναδόχων γονέων βοηθητικό σε σχέση με το ρόλο των φυσικών γονέων ή του επιτρόπου.

Συνεπώς, πρόκειται για θεσμό που προορίζεται να λειτουργήσει προσωρινά και συμπληρωματικά προς τη γονική μέριμνα ή την επιτροπεία: η φύση της αναδοχής είναι επικουρική προς την φυσική οικογένεια και ο χαρακτήρας της είναι προσωρινός, τουλάχιστον εφόσον αφορά παιδιά για τα οποία υπάρχει προοπτική να επιστρέψουν στην φυσική τους οικογένεια.

Οι ανάδοχοι γονείς πράττουν στο όνομα και για λογαριασμό των βιολογικών γονέων ή του επιτρόπου του ανηλίκου. Υπό ορισμένες προϋποθέσεις δεν αποκλείεται να ανατίθεται σ' αυτούς και η άσκηση ενός μέρους ή και του συνόλου της επιμέλειας του προσώπου του παιδιού, καθώς και της διοίκησης της περιουσίας του.

Οι ανάδοχοι αναλαμβάνουν με υλικές πράξεις που δεν είναι δυνατό να επιχειρηθούν από τους γονείς ή τον επίτροπο, την πραγματική φροντίδα, τη διατροφή, τη συντήρηση, τη μόρφωση και μεριμνούν για την εν γένει ψυχοσωματική ανάπτυξη του παιδιού. Ωστόσο, η γονική μέριμνα και η επιτροπεία εξακολουθούν να ασκούνται όπως και πριν από την αναδοχή: όπως, δηλαδή, προβλέπεται από τον νόμο, όταν τρίτοι έχουν την πραγματική φροντίδα του προσώπου του ανηλίκου γιατί τους την ανέθεσαν είτε οι

φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος είτε το δικαστήριο οι έννομες σχέσεις μεταξύ του ανηλίκου και της φυσικής του οικογένειας ή του επιτρόπου και ιδίως οι αρμοδιότητες από τη γονική μέριμνα ή την επιτροπεία παραμένουν κατά κανόνα, εκτός αν ο ίδιος ο νόμος προβλέπει διαφορετικά, αμετάβλητες (άρθρο 1655 ΑΚ).

Διευκρινίζεται ότι:

- Η *γονική μέριμνα* είναι καθήκον και δικαίωμα των γονέων, οι οποίοι την ασκούν από κοινού (άρθρο 1510 παρ. 1 ΑΚ). Η γονική μέριμνα περιλαμβάνει την επιμέλεια του παιδιού, τη διοίκηση της περιουσίας του και την εκπροσώπηση του σε κάθε υπόθεση ή δικαιοπραξία ή δίκη, που αφορούν το πρόσωπο ή την περιουσία του.

- Η *επιμέλεια* του προσώπου του παιδιού (άρθρο 1518 ΑΚ) περιλαμβάνει ιδίως την ανατροφή, την επίβλεψη, τη μόρφωση και την εκπαίδευσή του, καθώς και τον προσδιορισμό του τόπου της διαμονής του.

Η ανάγκη τοποθέτησης του παιδιού σε καθεστώς αναδοχής συνήθως προκύπτει από κάποιο σοβαρό πρόβλημα που εκδηλώνεται στο πλαίσιο της οικογένειας: η αναδοχή αφορά παιδιά που είναι πολλές φορές παραμελημένα ή κακοποιημένα, παρουσιάζουν ψυχικές διαταραχές, μαθησιακές δυσκολίες ή διαταραχές συμπεριφοράς και είναι ορφανά. Μπορεί να βρίσκονται σε ιδρύματα ειδικευμένα στον χώρο της παιδικής προστασίας, τα οποία προωθούν προγράμματα τοποθέτησης των παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες.

Σε ορισμένες περιπτώσεις οι λόγοι της τοποθέτησης του παιδιού σε ανάδοχη οικογένεια μπορεί να ανάγονται στο πρόσωπο των γονέων του, στην κατάσταση της υγείας τους ή την ανεπάρκειά τους να ασκήσουν τη γονική μέριμνα όχι όμως και σε οικονομικά προβλήματα που ενδέχεται να αντιμετωπίζουν, καθώς η διατροφή του παιδιού εξακολουθεί να αποτελεί υποχρέωσή τους.

Επομένως, η αναδοχή αφορά παιδιά τα οποία τελούν υπό γονική μέριμνα ή επιτροπεία που, όμως, παρουσιάζουν προβλήματα κατά την άσκησή τους. Τότε, σε άλλες περιπτώσεις οι γονείς ή ο επίτροπος προκαλούν οι ίδιοι την αναδοχή, αναθέτοντάς τη στους ανάδοχους γονείς με σύμβαση (συμβατική αναδοχή, για την οποία πλέον απαιτείται πάντα έγγραφος τύπος: άρθρο 10 Ν 4538/2018) και σε άλλες περιπτώσεις η σύσταση της αναδοχής γίνεται με δικαστική απόφαση ή εισαγγελική διάταξη (δικαστική αναδοχή, που μπορεί να είναι επαγγελματική, που διατάσσεται από δικαστήριο ή επαγγελματική αναδοχή βραχείας διάρκειας, που διατάσσεται από εισαγγελέα: άρθρα 16 και 17 Ν 4538/2018 ή να επιβάλλεται ως αναμορφωτικό ή θεραπευτικό μέτρο λόγω της τέλεσης κάποιας αξιόποινης πράξης από τον ανήλικο: σωφρονιστική αναδοχή). Ανάλογα με τις ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν, τους δικαιολογητικούς λόγους και τους τρόπους με τους οποίους ασκείται, η αναδοχή μπορεί να οδηγήσει ή στην επανένταξη του παιδιού στην οικογένειά του ή στην υιοθεσία του και διακρίνεται σε:

- α)** *Αναδοχή ανακούφισης:* Μπορεί να παρέχεται περιοδικά τα Σαββατοκύριακα ή συνεχώς για μία εβδομάδα. Χρησιμοποιείται κυρίως για οικογένειες που έχουν παιδιά τα οποία χρειάζονται συνεχή αυξημένη φροντίδα.
- β)** *Επείγουσα αναδοχή:* Οι ανάδοχοι γονείς πρέπει να είναι διαθέσιμοι να αναλάβουν οποτεδήποτε τη φροντίδα παιδιών που δεν έχουν που να μείνουν ή παιδιών που κινδυνεύουν να κακοποιηθούν, μέχρι να εξασφαλιστεί η μονιμότερη τοποθέτησή τους.
- γ)** *Βραχυπρόθεσμη αναδοχή:* Διαρκεί συνήθως μέχρι οκτώ εβδομάδες, και αφορά βρέφη που προορίζονται για υιοθεσία ή παιδιά που η μητέρα πρέπει να πάει στο νοσοκομείο και δεν υπάρχει κανένας άλλος να φροντίσει γι' αυτά κ.λπ.. Σε μερικές περιπτώσεις η αναδοχή αρχίζει σαν βραχυπρόθεσμη αλλά εξελίσσεται διαφορετικά (βλ. τις αμέσως επόμενες περιπτώσεις).
- δ)** *Μεσοπρόθεσμη αναδοχή:* Μπορεί να διαρκέσει από δύο μήνες έως δύο χρόνια. Σκοπός της είναι είτε να δώσει στους γονείς χρόνο να αντιμετωπίσουν τα προσωπικά τους προβλήματα, ενόσω το παιδί έχει φροντίδα σε μία οικογένεια που αποδέχεται αυτόν τον στόχο, είτε να βοηθήσει παιδιά να ξεπεράσουν τα προβλήματά τους. Και πάλι ένα ποσοστό από αυτές τις μεσοπρόθεσμες τοποθετήσεις θα εξελιχθούν σε μακροχρόνιες.
- ε)** *Μακροπρόθεσμη αναδοχή:* Διαρκεί περισσότερα από δύο χρόνια, ενδεχομένως μέχρι και την ενηλικίωση του παιδιού. Τα παιδιά διατηρούν δεσμούς με το οικογενειακό τους περιβάλλον, αλλά δεν είναι δυνατό να επιστρέψουν σε αυτό ή να υιοθετηθούν.
- στ)** *Εγκλείουσα και αποκλείουσα αναδοχή:* Στην πρώτη περίπτωση, οι ανάδοχοι γονείς ενθαρρύνουν τους συναισθηματικούς και φυσικούς δεσμούς του παιδιού με τη φυσική οικογένειά του, προκειμένου το παιδί να επιστρέψει σ' αυτήν. Στη δεύτερη περίπτωση οι ανάδοχοι εμποδίζουν, αντίθετα με τις προβλεπόμενες στον νόμο υποχρεώσεις τους, την επικοινωνία του παιδιού με τους φυσικούς του γονείς οι οποίοι έτσι δεν μπορούν να ενημερωθούν σχετικά με την ανατροφή του παιδιού τους. Η παρεμπόδιση της επικοινωνίας επιτρέπεται μόνο εάν με αυτήν παραβλάπτονται ουσιώδη συμφέροντα του παιδιού, για τα οποία, σε περίπτωση διαφωνίας, αποφασίζει το δικαστήριο.
- ζ)** *Αναδοχή παραδοσιακού τύπου και επαγγελματική αναδοχή:* Η επαγγελματική αναδοχή, αντίθετα με την παραδοσιακή, απαιτεί ιδιαίτερες γνώσεις και ικανότητες λόγω του ότι αφορά τη φροντίδα παιδιών με αναπηρία και προβλήματα ψυχικής υγείας, στα οποία παρέχει και θεραπεία. Η επαγγελματική ανάδοχη οικογένεια μισθοδοτείται για τις υπηρεσίες της και δεν επιδοτείται απλά, όπως η «παραδοσιακή» ανάδοχη οικογένεια.
- η)** *Αναδοχή ως αναμορφωτικό ή ως θεραπευτικό μέτρο* που διατάσσεται από το Δικαστήριο Ανηλίκων για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας («σωφρονιστική αναδοχή»). Πρόκειται για την ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια, εφόσον δεν υπάρχει φυσική οικογένεια

ή υπάρχει αλλά δεν είναι σε θέση ή κατάλληλη να την αναλάβει και εποπτεύεται από τις Υπηρεσίες Επιμελητών και Κοινωνικής Αρωγής (άρθρο 18 Ν 4538/2018).

Ανάδοχοι γονείς μπορούν να γίνουν μόνο φυσικά, όχι νομικά πρόσωπα. Κατάλληλοι για να γίνουν ανάδοχοι θεωρούνται οικογένειες που αποτελούνται από συζύγους ή μέρη συμφώνου συμβίωσης, ανεξάρτητα από το φύλο τους (καινοτομία του νέου νομοθετικού πλαισίου, που δεν περιλαμβάνει όμως και ζευγάρια που συμβιώνουν σε ελεύθερη ένωση), με ή χωρίς παιδιά, ή μεμονωμένα άτομα, άγαμα, ή διαζευγμένα, ή σε χρεία, με ή χωρίς παιδιά, που μπορεί να είναι συγγενείς εξ αίματος οποιουδήποτε βαθμού με το ανήλικο τέκνο (συγγενική αναδοχή, που κατά τον νόμο πρέπει να προτιμάται). Εάν υπάρχουν περισσότεροι κατάλληλοι υποψήφιοι ανάδοχοι γονείς, η επιλογή γίνεται πάντα με γνώμονα το συμφέρον του ανήλικου, υπό το πρίσμα και της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού (άρθρο 8 παρ. 1 Ν 4538/2018).

Οι **προϋποθέσεις** που απαιτούνται για να επιτρέπεται η τοποθέτηση ανήλικου σε ανάδοχους γονείς (άρθρο 8 παρ. 2 Ν 4538/2018) είναι:

- α.** αυτοί να έχουν συμπληρώσει τα τριάντα χρόνια τους και να μην έχουν υπερβεί τα εξήντα και να έχουν διαφορά ηλικίας από το αναδεχόμενο παιδί τουλάχιστον κατά δεκαοκτώ και όχι περισσότερο από πενήντα χρόνια, σύμφωνα με όσα προβλέπονται από τη νομοθεσία για την υιοθεσία (εκτός από την περίπτωση της συγγενικής αναδοχής, όπου ο περιορισμός της ηλικιακής διαφοράς δεν ισχύει).
- β.** οι ανάδοχοι γονείς και όσοι συνοικούν με αυτούς να έχουν καλή ψυχική, διανοητική και σωματική υγεία, ιδίως να μην πάσχουν από χρόνια μεταδοτικά νοσήματα καθ' όλη τη διάρκεια της αναδοχής
- γ.** οι ανάδοχοι γονείς και όσοι συνοικούν με αυτούς να μην έχουν καταδικαστεί τελεσίδικα ή να μην εκκρεμεί σε βάρος τους ποινική δίωξη για τα αδικήματα που επισύρουν έκπτωση από τη γονική μέριμνα, σύμφωνα με το άρθρο 1537 ΑΚ, ή για κακοποίηση ή παραμέληση ανηλίκων, για τα αδικήματα της πορνογραφίας ανηλίκων, μαστροπείας, σωματεμπορίας, ασέλγειας με ανήλικο έναντι αμοιβής, αποπλάνηση παιδιών, ληστείας, καθώς και για όσα προβλέπονται από τη νομοθεσία για τα ναρκωτικά ή την εμπορία οργάνων καθ' όλη τη διάρκεια της αναδοχής,
- δ.** οι ανάδοχοι γονείς να έχουν αποδεδειγμένα τη δυνατότητα να καλύψουν τα βασικά έξοδα διατροφής (ρύθμιση που, πάντως, δεν συνάδει με τη φύση του θεσμού της αναδοχής), μόρφωσης και ιατρικής περίθαλψης του ανάδοχου τέκνου, διαθέτοντας επαρκείς προς τούτο οικονομικούς πόρους και καταβάλλοντας προσωπική φροντίδα καθ' όλη τη διάρκεια της αναδοχής,
- ε.** οι ανάδοχοι γονείς να είναι εγγεγραμμένοι στο Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων που τηρείται στον Ε.Κ.Κ.Α και στο οποίο καταχωρίζονται οι εγγεγραμμένοι στα επιμέρους Ειδικά Μητρώα Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων των φορέων εποπτείας της αναδοχής που ορίζονται στο άρθρο 13 παρ. 1 Ν 4538/2018, δηλαδή στα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας Περιφερειών, αρμοδιότητας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης για τους ανηλίκους

που έχουν υπό την προστασία τους, στις Διευθύνσεις Κοινωνικής Μέριμνας ή, κατά περίπτωση, στα Τμήματα Κοινωνικής Αλληλεγγύης των Διευθύνσεων Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας των Περιφερειών ή Περιφερειακών Ενοτήτων και των δήμων για τους ανηλίκους, των οποίων η επιτροπεία έχει ανατεθεί σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, σύμφωνα με το άρθρο 1600 ΑΚ και για τις περιπτώσεις των συμβατικών αναδόχων του άρθρου 10, στα δημοτικά βρεφοκομεία, για τους ανηλίκους που έχουν υπό την προστασία τους, στις κοινωνικές υπηρεσίες των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για τους ανηλίκους που έχουν υπό την ευθύνη τους, στις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων και Κοινωνικής Αρωγής του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για τους ανηλίκους, οι οποίοι τίθενται σε σωφρονιστική αναδοχή. Σε απρόβλεπτες ή επείγουσες περιπτώσεις, όπως ενδεικτικά αναφέρεται ο αιφνίδιος θάνατος των γονέων, η εγκληματική ενέργεια μεταξύ των γονέων, η απροειδοποίητη εγκατάλειψη της οικογενειακής εστίας από τους γονείς, η ως άνω προηγούμενη εγγραφή των αναδόχων γονέων στο Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων δύναται να παραλειφθεί, εφόσον πρόκειται για συγγενική αναδοχή.

Όσον αφορά τη συμβατική αναδοχή, σύμφωνα με το άρθρο 10 Ν 4538/2018 οι φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος (που μπορεί να είναι και νομικό πρόσωπο, νομίμως εκπροσωπούμενο) μπορούν, όπως προβλέπει το άρθρο 1655 ΑΚ και τηρουμένων και των λοιπών σχετικών διατάξεων του ΑΚ, να τοποθετήσουν το ανήλικο παιδί με γνώμονα πάντα το βέλτιστο συμφέρον του σε ανάδοχους γονείς, κατά προτίμηση συγγενείς με έγγραφη σύμβαση, λαμβάνοντας υπόψη τη γνώμη του ανηλίκου που έχει ζητηθεί πριν από την τοποθέτησή του στην ανάδοχη οικογένεια ύστερα από ακρόασή του από την αρμόδια κοινωνική υπηρεσία, ανάλογα με την ηλικία και το βαθμό ωριμότητάς του και κάνοντας ειδική μνεία σ' αυτήν.

Οι φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος, αν το κρίνουν σκόπιμο, μπορούν να ζητήσουν τη συνδρομή αρμόδιου φορέα εποπτείας της αναδοχής για εξεύρεση της κατάλληλης οικογένειας. Για να είναι έγκυρη η σύμβαση που συνάπτεται, πρέπει ο ανάδοχος να έχει εγγραφεί στο Εθνικό Μητρώο Υποψηφίων Αναδόχων. Ο ίδιος υποχρεούται εντός δεκαπέντε ημερών από τη σύναψη της σύμβασης να μεριμνήσει για την καταγραφή της στο Εθνικό Μητρώο Εγκεκριμένων Αναδόχων διαφορετικά δεν δικαιούται να λάβει τις παροχές που προβλέπονται στο άρθρο 12 Ν 4538/2018 (οικονομική ενίσχυση για την κάλυψη των τρεχουσών αναγκών του ανηλίκου από τον Οργανισμό Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, που απαλλάσσεται από κάθε φόρο, τέλος, εισφορά ή κράτηση υπέρ του Δημοσίου ή τρίτου, δεν κατάσχεται στα χέρια οποιουδήποτε τρίτου, ούτε συμψηφίζεται με ήδη βεβαιωμένα χρέη προς το Δημόσιο, τα ασφαλιστικά ταμεία ή τα πιστωτικά ιδρύματα – αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή η οικονομική ενίσχυση επεκτείνεται και μετά την ενηλικίωση του ανάδοχου τέκνου όταν αυτό είναι ΑμεΑ ή σπουδάζει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και ότι τα παιδιά που τελούν σε καθεστώς αναδοχής ασφαλιζονται καθ' όλη τη διάρκεια της από τον ασφαλιστικό φορέα των αναδόχων γονέων). Για την εγγραφή στο Εθνικό Μητρώο Εγκεκριμένων Αναδόχων του άρθρου 7, η κοινωνική υπηρεσία του αρμόδιου φορέα εποπτείας καταρτίζει έκθεση πιστοποίησης καταλληλότητας, ύστερα από έλεγχο των στοιχείων της προσωπικότη-

τας, των βιοτικών συνθηκών και της καταλληλότητας του να γίνει ανάδοχος γονέας του συγκεκριμένου παιδιού, σε χρονικό διάστημα τριών μηνών (άρθρο 10 Ν 4538/2018).

Δικαστική αναδοχή

Για να τοποθετηθεί με δικαστική απόφαση ανήλικος σε ανάδοχους γονείς πρέπει το συμφέρον του να επιβάλει την ανάθεση της πραγματικής φροντίδας του σε αυτούς, ιδίως σε συγγενικά πρόσωπα, όταν οι γονείς του αδυνατούν ή εμποδίζονται να ασκούν, κατά τρόπο ικανοποιητικό, πλήρως ή εν μέρει τη γονική μέριμνα ή όταν ο επίτροπός του αδυνατεί ή εμποδίζεται να ανταποκριθεί στα καθήκοντα που σχετίζονται με την εξασφάλιση της υγιούς σωματικής και πνευματικής ανάπτυξης του ανηλίκου. Στις περιπτώσεις αυτές η αναδοχή αφορά συνήθως έκθετους, ορφανούς ή εγκαταλελειμμένους και από τους δύο γονείς ανηλίκους ή, τέκνα γεννημένα εκτός γάμου και μη αναγνωρισμένα, εγκαταλελειμμένα από τη μητέρα τους, κακοποιημένα ή παραμελημένα από τους γονείς τους ή άλλους συνοικούντες, καθώς και ανηλίκους που διαβιούν σε ιδρύματα.

Η επιλογή του ανάδοχου γονέα από το δικαστήριο, γίνεται ύστερα από επιπρόσθετο και εξατομικευμένο έλεγχο κοινωνικής υπηρεσίας, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 1533 ΑΚ. Ο έλεγχος αυτός δεν πρέπει να υπερβαίνει τον ένα μήνα από την ημερομηνία ανάθεσής του από το δικαστήριο. Η επιλογή του αναδόχου από τον εισαγγελέα σύμφωνα με την παράγραφο 3 του άρθρου 1532 ΑΚ. Ο ανάδοχος πρέπει να είναι εγγεγραμμένος στο Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων της παραγράφου 1 του άρθρου 6 Ν 4538/2018 ή από τους επαγγελματίες αναδόχους των άρθρων 16 και 17 του ίδιου νόμου, εκτός εάν πρόκειται για απρόβλεπτες ή επείγουσες περιπτώσεις (αιφνίδιο θάνατο των γονέων, εγκληματική ενέργεια μεταξύ των γονέων, απροειδοποίητη εγκατάλειψη της οικογενειακής εστίας από τους γονείς). Στις περιπτώσεις αυτές, και εφόσον πρόκειται για συγγενική αναδοχή, η απαιτούμενη προηγούμενη εγγραφή των αναδόχων γονέων στο Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων της παραγράφου 1 του άρθρου 6 μπορεί να παραλειφθεί. Αρμόδια κοινωνική υπηρεσία για τη βεβαίωση που προβλέπεται στην παράγραφο 2 του άρθρου 1533 ΑΚ είναι η υπηρεσία του φορέα εποπτείας της περίπτωσης β' της παραγράφου 1 του άρθρου 13 (άρθρο 11 Ν 4538/2018).

Στον Ν 4538/2018 προβλέπεται ότι όλοι οι ανήλικοι που τοποθετούνται σε μονάδες παιδικής προστασίας και φροντίδας ή πρόκειται να τοποθετηθούν σε ανάδοχο γονέα, με δικαστική απόφαση ή με σύμβαση (ή να υιοθετηθούν) καταγράφονται στο Εθνικό Μητρώο Ανηλίκων, με την προσδοκία ότι η καταγραφή θα καταστήσει ευκολότερη την παρακολούθηση της οικογενειακής αποκατάστασής τους, μέσω του θεσμού της αναδοχής (και της υιοθεσίας). Θεσμοθετείται η σύσταση ενός κεντρικού Εθνικού Μητρώου Υποψηφίων Αναδόχων Γονέων, στο οποίο θα καταγράφονται όλοι οι Υποψήφιοι Ανάδοχοι Γονείς από τον εκάστοτε φορέα εποπτείας και προβλέπονται ειδικότερες διατυπώσεις εγγραφής των υποψηφίων Αναδόχων Γονέων στα επιμέρους Ειδικά Μητρώα, που θα τηρούν οι φορείς εποπτείας. Εκτός αυτών προβλέπεται η σύσταση και τήρηση ενός καθολικού Εθνικού Μητρώου Εγκεκριμένων αναδοχών. Πιο συγκεκριμένα, κάθε φορέας εποπτείας της αναδοχής υποχρεούται να τηρεί Ειδικό Μητρώο Εγκεκριμένων Αναδοχών Ανηλίκων και εντός προθεσμίας δεκαπέντε ημερών να ενημερώνει το αντίστοιχο Εθνικό Μητρώο.

Η αναδοχή ανηλίκου τερματίζεται από το δικαστήριο που αποφάσισε να την αναθέσει όταν το ζητήσουν οι φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος, αν διαπιστώσει ότι εξέλιπταν οι λόγοι για τους οποίους έγινε η ανάθεση. Επίσης η ανάθεση της φροντίδας ανηλίκου σε ανάδοχους γονείς με σύμβαση μπορεί να ανακληθεί οποτεδήποτε όταν το αποφασίσουν οι φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος. Η αναδοχή αίρεται αυτοδικαίως αν ακολουθήσει υιοθεσία του ανηλίκου. Το ίδιο ισχύει και σε περίπτωση θανάτου ή κήρυξης σε αφάνεια του αναδόχου ή των αναδόχων ή του ανηλίκου, καθώς και με την ενηλικίωσή του (άρθρα 1662 και 1663 ΑΚ). Επίσης, η αναδοχή μπορεί να αίρεται από το δικαστήριο και με αίτηση των αναδόχων γονέων, όταν αυτοί αδυνατούν να ανταποκριθούν στις εξειδικευμένες ανάγκες του ανηλίκου ή με αίτηση του αρμόδιου για την εποπτεία της αναδοχής φορέα στο δικαστήριο ή του αρμόδιου εισαγγελέα όταν, είτε εξ ιδίας γνώσεως είτε ύστερα από αναφορά του ανηλίκου, διαπιστώνεται ότι η αναδοχή δεν εξυπηρετεί πλέον το συμφέρον του ανηλίκου. Η «σωφρονιστική» αναδοχή αίρεται ή αντικαθίσταται σύμφωνα με τις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας που ισχύουν για τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, καθώς και τις διατάξεις του π.δ. 49/1979 (άρθρο 15 Ν 4538/2018).

Κυρώσεις προβλέπονται για τον ανάδοχο που παραβαίνει τις διατάξεις του νόμου 4538/2018. Εκτός από άλλες κυρώσεις που προβλέπουν άλλες διατάξεις, ο ανάδοχος εκπίπτει της ιδιότητάς του για ένα έτος από την έκδοση της σχετικής διαπιστωτικής απόφασης του φορέα εποπτείας. Σε περίπτωση υποτροπής, διαγράφεται οριστικά από το Εθνικό και τα Ειδικά Μητρώα Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων του άρθρου 6 του Ν 4538/2018. Σε περίπτωση έκπτωσης του αναδόχου γονέα, ο ανήλικος τοποθετείται σε άλλον ανάδοχο γονέα από τους ήδη εγγεγραμμένους στο Εθνικό Μητρώο Υποψηφίων Αναδόχων Γονέων. Περαιτέρω, ο ανάδοχος γονέας που καταδικάστηκε τελεσίδικα για αδικήματα που επισύρουν έκπτωση από τη γονική μέριμνα ή του ασκήθηκε ποινική δίωξη για τα αδικήματα που επισύρουν έκπτωση από τη γονική μέριμνα, σύμφωνα με το άρθρο 1537 ΑΚ, ή για τα αδικήματα της πορνογραφίας ανηλίκων, μαστροπείας, σωματεμπορίας, ασέλγειας με ανήλικο έναντι αμοιβής, αποπλάνησης παιδιών, καθώς και για όσα προβλέπονται από την νομοθεσία για τα ναρκωτικά ή την εμπορία οργάνων, εκπίπτει αυτοδίκαια της ιδιότητας του αναδόχου γονέα και δεν μπορεί να κριθεί στο μέλλον ανάδοχος γονέας διά βίου, με την επιφύλαξη των άρθρων 1662 και 1663 ΑΚ. Η σχετική απόφαση κοινοποιείται στον ανάδοχο γονέα και στο Ε.Κ.Κ.Α. για να καταχωρηθεί στο Μητρώο της παραγράφου 1 του άρθρου 6 του Ν 4538/2018 (άρθρο 19 Ν 4538/2018).

Με την αριθ. 13734/538/2019 υπουργική απόφαση «Ανάπτυξη και Λειτουργία Πληροφοριακού Συστήματος Ειδικών και Εθνικών Μητρώων Ανηλίκων, Αναδοχής και Υιοθεσίας» προβλέπεται η σύσταση και λειτουργία στην Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης Α.Ε. (Η.ΔΙ.Κ.Α. Α.Ε.) του Πληροφοριακού Συστήματος Αναδοχής και Υιοθεσίας, στο οποίο καταχωρίζονται ηλεκτρονικά τα δεδομένα, στοιχεία και αρχεία που αφορούν το Εθνικό και τα Ειδικά Μητρώα Ανηλίκων, το Εθνικό και τα Ειδικά Μητρώα Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων, το Εθνικό και τα Ειδικά Μητρώα Εγκεκριμένων Αναδόχων Ανηλίκων, το Εθνικό και τα Ειδικά Μητρώα Υποψήφιων Θετών Γονέων, το Εθνικό Μητρώο Υιοθεσιών και το Ειδικό Μητρώο Επαγγελματιών Αναδόχων.

6. Μέθοδοι και εργαλεία εκπαίδευσης για την κατανόηση της ύλης

Στο πλαίσιο της υλοποίησης του Νόμου 4538/2018 για την επιμόρφωση υποψηφίων αναδόχων γονέων και για την κατανόηση της διδακτέας ύλης που αφορά το θεσμικό πλαίσιο της παιδικής προστασίας και της αναδοχής ως μιας από τις μορφές της, όταν προκύπτει ανάγκη απομάκρυνσης του παιδιού από τους βιολογικούς γονείς του, είναι σκόπιμο να αξιοποιηθεί η εμπειρία των φορέων που εμπλέκονται στην υλοποίηση της αναδοχής και, γενικότερα, των αρμόδιων υπηρεσιών παιδικής προστασίας, υγείας, πρόνοιας και ψυχικής υγείας.

Η παρουσίαση σχετικού ενημερωτικού υλικού, άλλων κειμένων και εκθέσεων που έχουν επεξεργαστεί και συντάξει δημόσιοι και μη κυβερνητικοί φορείς παιδικής προστασίας, επαγγελματίες και εμπειρογνώμονες που ασχολούνται με την προστασία των ανηλίκων και των δικαιωμάτων τους, ιδίως στο πλαίσιο πρωτοβουλιών δικτύωσης και συνεργασίας που συμβάλλουν στην ολοκληρωμένη παροχή φροντίδας και την υποστήριξη των παιδιών σε αναδοχή και των ανάδοχων οικογενειών, θα βοηθήσει στην καλύτερη κατανόηση αφενός της νομικής θέσης των παιδιών και αφετέρου των αρχών που διέπουν την παιδική προστασία γενικά και την αναδοχή ειδικότερα.

Έτσι, η παρουσίαση σχετικού υλικού (π.χ. του φυλλαδίου του Συνηγόρου του Παιδιού με συνοπτική παρουσίαση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού που απευθύνεται σε παιδιά και ενήλικες www.O-18.gr/downloads/entipo_simbasi_ex.pdf, της ιστοσελίδας του Κέντρου Βρεφών ΜΗΤΕΡΑ για το πρόγραμμα αναδοχής https://kvmhtera.gr/index.php?detail_id=23, του εντύπου της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας με πληροφορίες για την αναδοχή, διατυπωμένο με μορφή ερωτήσεων-απαντήσεων www.pkm.gov.gr/inst/pkm/gallery//PKM%20files/Dikaiologitika/Dnsh%20Koinwnikis%20Merimnas%20OPKM/Tmhma%20Koinwnikhs%20Ergasias%20OPKM/2018_10_30_Φυλλάδιο%20Ενημέρωσης%20για%20την%20Αναδοχή.pdf, του υλικού της ΜΚΟ ΜΕΤΑΔΡΑΣΗ για την ανάδοχη φροντίδα ασυνόδευτων ανηλίκων, <https://metadrasi.org/campaigns/προσωρινή-φιλοξενία-σε-οικογένειες/> κ.λπ.) κατά προτίμηση από πρόσωπα που εργάζονται στο πεδίο και έχουν συμβάλει στην παραγωγή τέτοιου υλικού, ενδείκνυται για την καλύτερη εμπέδωση του πνεύματος και του γράμματος του νόμου από τους ενδιαφερόμενους υποψήφιους ανάδοχους γονείς.

Η αξιοποίηση αυτού του υλικού μπορεί να συνδυάζεται με την παρουσίαση των σχετικών νομοθετικών ρυθμίσεων με εξήγηση βασικών εννοιών (π.χ. παιδική προστασία, συμφέρον του παιδιού, εναλλακτική επιμέλεια, πραγματική φροντίδα) και με ανάλυση παραδειγμάτων από τη νομολογία που είναι διαθέσιμη σε νομικά περιοδικά και σε τράπεζες Νομικών Πληροφοριών όπως ΝΟΜΟΣ, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ κ.λπ. (π.χ. ΜΠρΘεσσαλονίκης 7309/2013, σύμφωνα με την οποία αναγνωρίζεται η περίπτωση της τοποθέτησης σε ανάδοχες οικογένειες και ανηλίκων που προέρχονται από ιδρύματα, εκτός από τις περιπτώσεις της αναδοχής ανηλίκου με δικαστική απόφαση και με σύμβαση μεταξύ των φυσικών γονέων ή του επιτρόπου με την ανάδοχη οικογένεια, ΜΠρΚατερίνης 955/1999, η οποία δεν δέχτηκε ότι μια περίπτωση συμβατικής αναδοχής είναι έγκυρη, παρότι η διαβίωση του παιδιού σε οικογένεια τρίτων εξακολούθησε για τρία χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ του άρθρου 1655 ΑΚ λόγω του ότι αντίκειται στις διατάξεις για τη γονική μέριμνα που θεωρούνται ρυθμίσεις αναγκαστικού δικαίου).

Προτεινόμενη δραστηριότητα

Καταγράψτε σε ένα χαρτί τις πέντε βασικότερες κατά την άποψη σας αρχές των δικαιωμάτων του παιδιού. Πώς θα μπορούσατε να διασφαλίσετε την τήρησή τους; Σκεφτείτε κριτικά επί του θέματος και συζητήστε σε μικρές ομάδες των 3-4 ατόμων.

- Σε ποιο βαθμό αυτές οι αρχές τηρούνταν όταν ήσασταν παιδιά;
- Τι εμπόδιζε την τήρηση τους;
- Ποιες δυνατότητες υπάρχουν σήμερα ώστε να διασφαλιστούν ;
- Τι έχει αλλάξει σήμερα με το νόμο για την αναδοχή;

Αυτοαξιολόγηση των συμμετεχόντων

Η αυτοαξιολόγηση των συμμετεχόντων περιλαμβάνει την εκ μέρους τους καταγραφή, σε σύντομες προτάσεις, των βασικών αρχών και χαρακτηριστικών του κανονιστικού πλαισίου που διέπει τη θέση, τα δικαιώματα και την προστασία του παιδιού καθώς και του ρόλου των εναλλακτικών μορφών οικογένειας και των ανάδοχων γονέων και των σχέσεών τους με το παιδί και τους βιολογικούς γονείς του. Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες ανταλλάσσουν και συζητούν σε ολιγομελείς ομάδες τις προτάσεις που κατέγραψαν, αξιοποιώντας, εάν επιθυμούν και βιώματα από τη δική τους παιδική ηλικία.

Σύνοψη

Αφετηρία της παρούσας θεματικής ενότητας αποτελεί η αντικατάσταση της παραδοσιακής προσέγγισης περί της παθητικής προστασίας του ανηλίκου με την αντίληψη ότι το παιδί είναι φορέας δικαιωμάτων, όπως εκφράζεται υπό την επίδραση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Με αναφορές στη νομική αντιμετώπιση του ανηλίκου, εξηγείται η μετάβαση από το παιδί-αντικείμενο προστασίας στο παιδί-υποκείμενο δικαιωμάτων και η επεξεργασία της θέσης του όχι πλέον μέσα από κείμενα διακηρυκτικού χαρακτήρα, αλλά με συμβατικά, δεσμευτικά κείμενα αυξημένης τυπικής ισχύος, που αποτελούν προϊόντα της δράσης διεθνών και ευρωπαϊκών οργανισμών (Ηνωμένα Έθνη, Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Ένωση), συμπληρώνονται με αποφάσεις και συστάσεις των οργανισμών αυτών και αποτυπώνονται στην εθνική νομοθεσία ή ενσωματώνονται σ' αυτήν ή καθοδηγούν τον νομοθέτη και διευκολύνουν τον εφαρμοστή του δικαίου.

Στο πλαίσιο αυτό παρουσιάζονται τα θέματα της παιδικής προστασίας με τις προτεραιότητες που υποδεικνύει και υπό το πρίσμα που υπαγορεύει το απόλυτο συμφέρον του παιδιού και οι επιταγές για συμμετοχή του στη λήψη των αποφάσεων που το αφορούν. Προτάσσεται, έτσι, το δικαίωμα του παιδιού να ζει με τη βιολογική οικογένειά του και, σε περίπτωση που αυτό δεν είναι δυνατό ή δεν ενδείκνυται, προτιμάται η απομάκρυνσή του με την τοποθέτησή του σε μια

εναλλακτική οικογένεια, όπως είναι η ανάδοχη οικογένεια, αντί σε ένα απρόσωπο ιδρυματικό περιβάλλον που θεωρείται καταστροφικό για την ομαλή ανάπτυξη του παιδιού. Τέλος, περιγράφεται το θεσμικό πλαίσιο της αναδοχής, με αναφορές στις βασικές νομοθετικές ρυθμίσεις, όπως αυτές διαμορφώθηκαν με τον Ν 4538/2018 με σκοπό να προωθηθεί ο θεσμός που εξασφαλίζει προσωποκεντρική και εξατομικευμένη φροντίδα και να μειωθούν οι μεγάλες καθυστερήσεις που παρατείνουν τον χρόνο της (ανεπιθύμητης) διαβίωσης του προς αναδοχή παιδιού σε κλειστές ιδρυματικές δομές.

Ευχαριστίες οφείλονται στην κυρία Κατερίνα (Νίνα) Αγγελοπούλου, δικηγόρο, για την πολύτιμη βοήθειά της, τις προτάσεις της και τη γόνιμη ανταλλαγή απόψεων.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία και παραπομπές στο διαδίκτυο για περαιτέρω εμβάθυνση

- Γεώργαρου, Ε.Γ. (2016). *Η αναδοχή ως θεσμός κοινωνικής προστασίας των ανηλίκων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Δανηλάτου, Α., Πολυζωίδου, Β. & Μπιστούνα Υ. (2016). *Δίκαιο προστασίας ανηλίκου. Αστικό, Ποινικό και Δημόσιο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Δημόπουλος, Χ. & Κοσμάτος, Κ. (2017). *Δίκαιο Ανηλίκων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Καλλιδικάκη, Θ. (επιμ.) (2001). *Ανάδοχη Φροντίδα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε. (2018). *Οικογενειακό Δίκαιο, τόμ. 2*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Κουτσούκου, Η. (2013). *Η νομική προστασία του παιδιού στην Ελλάδα. Ποινικές και Συνταγματικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Περάκη, Β. (2018). *Δίκαιο υιοθεσίας και αναδοχής*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Παιδιά <http://www.nchr.gr/index.php/2013-04-03-10-23-48/2013-04-03-10-41-35> και Κείμενο Αρχών για την Παιδική Προστασία στην Ελλάδα http://www.nchr.gr/images/pdf/nea_epikairothta/Paidiki_Prostasia.pdf
- Συνήγορος του Πολίτη, Δικαιώματα του Παιδιού, Οργάνωση και λειτουργία του θεσμού της αναδοχής ανηλίκων <https://www.synigoros.gr/?i=childrens-rights.el.idrimatiki.74649>
- Ηνωμένα Έθνη, Απόφαση της Γενικής Συνέλευσης 64/142. Κατευθυντήριες γραμμές για την εναλλακτική φροντίδα των παιδιών [https://www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English\(2\).pdf](https://www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English(2).pdf)
- Συμβούλιο της Ευρώπης, Δικαιώματα του παιδιού <https://www.coe.int/en/web/children> και, ειδικά, Στρατηγική για τα δικαιώματα του παιδιού 2016-2021 <https://www.coe.int/en/web/children/children-s-strategy>, Εναλλακτική φροντίδα <https://www.coe.int/en/web/children/alternative-care>
- Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Συμβούλιο της Ευρώπης, 2015, Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για τα δικαιώματα του παιδιού https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_ELL.pdf
- Κείμενο Αρχών για την Παιδική Προστασία στην Ελλάδα http://www.0-18.gr/downloads/Keimeno_Arxon.pdf